

PIANOTECHNIEK

Samenvatting en conclusies

De pianobranche heeft een dalende omzet maar ontwikkelt zich op tal van gebieden. De belangrijkste bevindingen uit recent onderzoek¹ zijn als volgt samen te vatten.

- De omzet uit verkoop van piano's en vleugels neemt verder af.
- Een aantal bedrijven verzet de bakens en richt zich weer meer op de serviceafdeling.
- Het reparatie- en stemaanbod voor de pianotechnici en stemmers blijft stabiel.
- De pianotechniekbranche is sterk vergrijsd. Vervanging van de grote verwachte uitstroom is op middellange termijn (5-10 jaar) noodzakelijk.
- De opleiding pianotechniek in Amsterdam draait goed. Er zijn voldoende leerlingen.
- De opleiding is veranderd in een niveau 3 bol-opleiding met twee uitstroomrichtingen.
- De introductie van EVC en de samenwerking op Europees niveau richting een Europese school zorgen voor verdere professionalisering en toekomst van het vak.
- Inspirerende ontwikkeling aanbod pianolessen op het internet via YouTube.

Branche

Onder de pianobranche vallen bedrijven die zich bezighouden met de detailhandel, import en groothandel in muziekinstrumenten en aanverwante artikelen. Deze bedrijven richten zich voornamelijk op de verkoop van nieuwe en gebruikte akoestische piano's en vleugels, evenals het onderhoud, stemmen en repareren van deze instrumenten. Daarnaast zijn ook digitale piano's een belangrijk onderdeel van het assortiment.

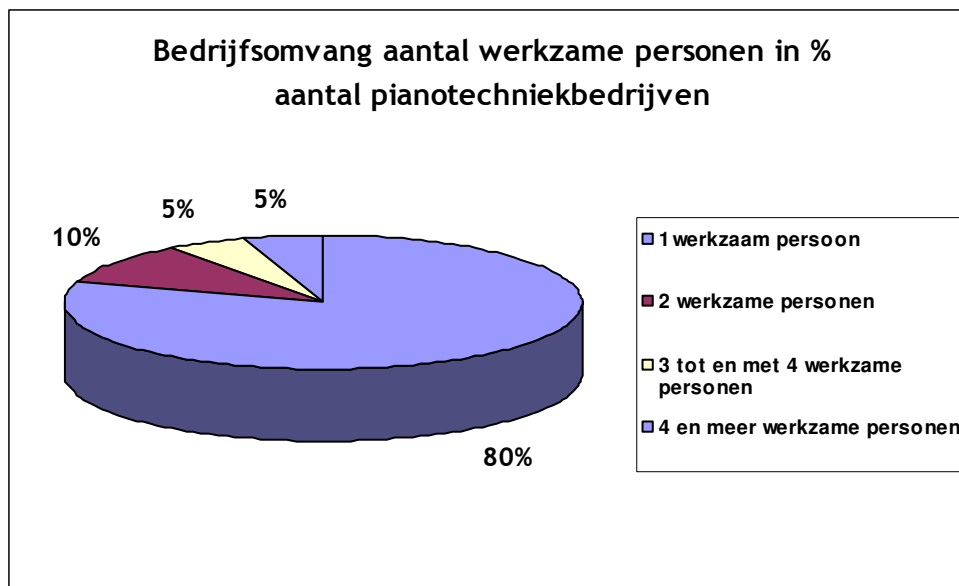
Aantal en omvang bedrijven

Er zijn circa 325 ondernemingen waarin ongeveer 600 personen werkzaam zijn. Het betreft bedrijven die zijn geregistreerd bij het Hoofdbedrijfschap Ambachten (HBA), waaronder de pianobranche valt. Omgerekend naar fulltimebanen kwam de werkgelegenheid in 2008 neer op 475 arbeidsplaatsen, een daling van circa 7 % ten opzichte van 2004. Er werken vier keer zoveel mannen als vrouwen in de sector. Veel branchedeskundigen gaan ervan uit dat er in werkelijkheid meer bedrijven en personen werkzaam zijn, waarbij het veelal bedrijven zijn die 'het erbij doen'. Of dat werkelijk zo is zal blijken als de op 1 juli 2008 in werking getreden inschrijfplicht van ondernemingen bij de Kamer van Koophandel is voltooid (december 2009).

De pianobranche valt onder het kleinbedrijf, dat gedefinieerd wordt als een bedrijf met minder dan 50 medewerkers. Er zijn een aantal grotere bedrijven die 15 tot 40 personen in dienst hebben, maar het overgrote deel (80%) is eenmanszaak, zelfstandige zonder personeel (zzp'er). Deze laatste groep richt zich voornamelijk op stemmen, onderhoud en reparaties, maar ook worden er nieuwe en gebruikte instrumenten verkocht.

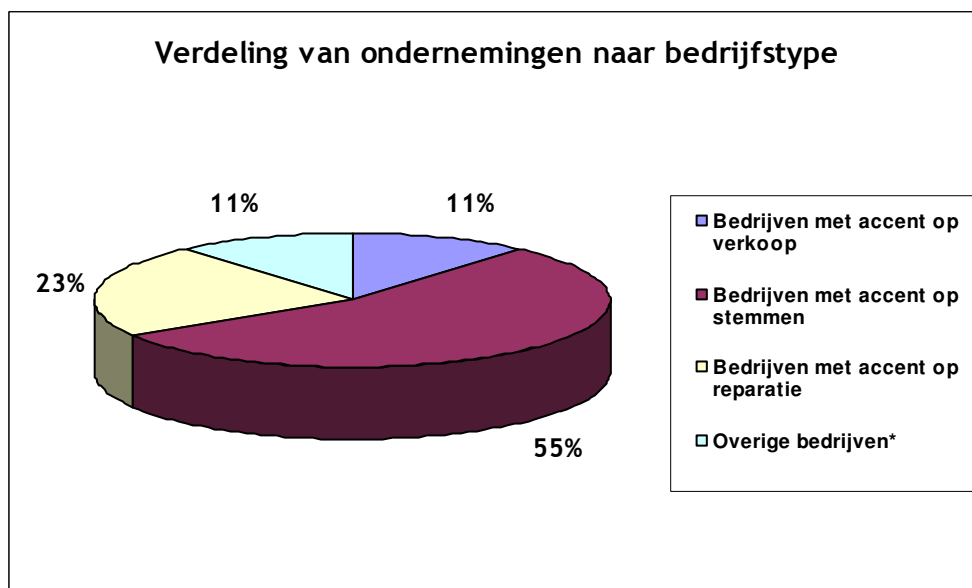
¹ De branchegegevens in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit onderzoek van EIM van 2009.

Figuur 1

Bron: EIM, 2009

Figuur 2

Bron: EIM, 2009

* 'Overig bedrijven' halen ook een groot deel van de omzet uit de verkoop en/of reparatie van andere muziekinstrumenten dan piano's. Door een verbeterde vraagstelling t.o.v. het onderzoek van 2005 vallen er nu minder bedrijven onder overig.

Dalende omzet

Over 2007 bedroeg de brancheomzet volgens de gegevens van het EIM circa 45 miljoen euro exclusief btw en lag daarbij op hetzelfde niveau als in 2003. Opmerkelijk is dat deze cijfers niet overeenkomen met de inschattingen van de branchedeskundigen, die de verkoop van instrumenten zagen dalen met circa 7% ten opzichte van 2006. Omzetten in de stem- en reparatiebedrijven bleven vrij constant. Over 2008 waren de deskundigen over de verkopen in het algemeen positiever, ook al waren de resultaten verdeeld: sommige detailhandelsbedrijven en importeurs zagen een lichte stijging en andere zagen hun omzet met 3% dalen. Factoren die een belangrijke rol spelen, buiten de conjuncturele, zijn de afnemende besteding van consumenten aan muziekinstrumenten en een voorkeur voor de instrumenten uit de lagere prijsklasse. De gunstige kwaliteitprijsverhouding van deze instrumenten zorgt voor een dalende verkoop van instrumenten uit het middensegment en gebruikte instrumenten. Gevolg is dat de gerealiseerde winstmarge onder druk staat en het omzetvolume afneemt.

Over de omzetontwikkeling in 2009 zijn de meeste bedrijven somber gestemd. In het tweede kwartaal waren de effecten van de economische crisis duidelijk merkbaar, niet alleen in Nederland maar ook wereldwijd. Het is maar de vraag of de rest van het jaar deze grote omzetzaling zal kunnen compenseren.

Ook de meeste fabrikanten, zelfs in het topsegment, zien hun afzet sterk verminderen en hebben onder andere de productie verminderd om de voorraden niet te hoog te laten oplopen. Andere fabrikanten hebben het niet gered: Duitse fabrikanten zoals Seiler en Ronisch zijn overgenomen door Aziatische bedrijven, het Oostenrijkse topmerk Bösendorfer door Yamaha en Kemble, een onderdeel van Yamaha, heeft de productie in Engeland stopgezet.

Registratie in- en uitvoergegevens van instrumenten onvolledig

In Nederland worden nieuwe instrumenten verkocht vanaf circa 2.000 euro tot 30.000 euro voor piano's en vanaf circa 9.000 euro tot 130.000 euro of meer voor vleugels. De lagere prijsklasse bestaat voornamelijk uit instrumenten uit China, dat ook in 2008 het belangrijkste land van herkomst was en 57% van de invoer in Nederland voor zijn rekening nam².

Marktleider in het midden- en hogere segment is nog steeds het Japanse merk Yamaha dat ook een belangrijke positie heeft in de professionele markt. In het topsegment zijn de vleugels van Steinway & Sons dominant, deze staan in de belangrijkste concertzalen in Nederland.

De afzet van nieuwe instrumenten werd in de voorgaande jaren geschat op 2500 tot 3000 instrumenten per jaar waarvan 10% vleugels. In - en uitvoergegevens van piano's en vleugels worden wel bij het Centraal Bureau voor statistiek (CBS) geregistreerd, maar het beeld wordt vertekend door de doorvoerhandel, waarbij de oorspronkelijke herkomst of uiteindelijke bestemming niet wordt bijgehouden. Wat er precies in Nederland blijft is niet bekend evenals de omzet in gebruikte instrumenten.

Stemaanbod stabiel, minder reparaties naar buitenland

Op korte en middellange termijn hebben bovenstaande ontwikkelingen nog weinig effect op de pianostemmers/-technici: onderhoud en stemmen blijven immers noodzakelijk voor het bestaande arsenaal aan instrumenten. Voor de reparatiemarkt is het wel van belang omdat de kosten bij grotere reparaties, vooral bij piano's, veelal niet in verhouding staan tot de uiteindelijke waarde van het gerepareerde instrument. Uitzonderingen blijven de kwalitatief hoogwaardige instrumenten, waarbij geen vergelijkbaar (nieuw) instrument verkrijgbaar is of waarvan de vervangingswaarde hoog is, of instrumenten waarbij de emotionele waarde een grote rol speelt bij de reparatiebeslissing. Consumenten stellen de beslissing over het laten uitvoeren van grote reparaties wat langer uit, maar uiteindelijk worden ze wel uitgevoerd.

Een substantieel deel van de grote reparaties gaat naar Polen waar een aantal grote reparatiebedrijven is gevestigd. Meestal zijn de kosten van de arbeidsintensieve werkzaamheden daar aanzienlijk lager dan in Nederland en is de prijskwaliteitverhouding goed. Ook daar zie je dat de afzetontwikkelingen in Europa effect hebben op het aanbod van reparatie-instrumenten, waardoor de grote reparatiebedrijven het moeilijker hebben.

² CBS 6-9-2008

Opvallend is dat door de economische teruggang een aantal bedrijven de bakens wat verzet en zich weer meer gaat richten op de serviceafdeling van het bedrijf en ook weer meer reparaties zelf gaat uitvoeren. Dit is gunstig, want op de lange termijn zal de uitbesteding van de grote reparaties aan het buitenland gevolgen kunnen hebben, voornamelijk voor het kennis- en vaardigheidsniveau van pianotechnici die nodig zijn om deze specialistische reparaties uit te voeren.

Technologische ontwikkelingen

De pianotechniek is grotendeels uitontwikkeld, maar er vinden toch nog steeds verbeteringen plaats. Een ontwikkeling die een steeds grotere vlucht neemt is de bouw van hybride instrumenten. Piano's en vleugels worden voorzien van een elektronisch/mechanisch systeem waardoor het instrument zowel akoestisch als elektronisch te gebruiken is. Hierdoor kan het zonder mensen te storen bespeeld worden en kunnen digitale pianoklanken via een koptelefoon worden beluisterd. Daarnaast zijn er duurdere automatische piano's en vleugels waarmee ook opgenomen partijen van eigen spel of van andere pianisten kunnen worden afgespeeld. Deze instrumenten kunnen ook direct worden aangestuurd over het internet. Waardoor bijvoorbeeld 'live' pianolessen kunnen worden gegeven als leerling en leraar zich op verschillende locaties bevinden.

Ook op het gebied van onderhoud, stemmen en materialen vindt nog steeds ontwikkeling plaats. Zo werken veel pianostemmers met elektronische stemapparatuur, wat niet alleen de kwaliteit van de stemming kan verhogen maar wat ook minder belastend is voor het gehoor. Aan dit laatste wordt steeds meer aandacht besteed, omdat er in deze beroepsgroep een hoger risico bestaat voor gehoorbeschadigingen door de hoge piekbelastingen.

Internet biedt zijn aandeel in kennisverbreding door het ontstaan van bijvoorbeeld fora in binnen- en buitenland waar vakgenoten kennis en ervaringen uitwisselen. Inspirerend is het brede aanbod van handleidingen over hoe bepaalde muziekstukken te spelen op YouTube, een website voor het bekijken en delen van videofilmpljes door gebruikers. Dit zal zeker effect hebben op de manier waarop pianolessen worden gegeven en mensen stimuleren om (weer) piano te gaan spelen of pianolessen te volgen.

Digitale piano

Door sommigen wordt het gezien als een bedreiging, voor anderen is het een manier om het pianospelen te stimuleren. Zij hebben de ervaring dat de meeste enthousiaste consumenten uiteindelijk toch weer de keuze maken voor een 'echt' akoestisch instrument. De kwaliteit van deze digitale instrumenten, vooral ook op het gebied van toetsaanslag is sterk verbeterd maar nog steeds niet echt te vergelijken met een akoestische piano.

Samenwerking in de pianotechniek

De branche wordt vertegenwoordigd door twee verenigingen: de Nederlandse Piano- en Muziekinstrumentenbond, opgericht in 1911, en de Vereniging van Pianotechnici Nederland, die ruim 12 jaar bestaat. Ongeveer 90 pianozaken en pianodistributeurs zijn aangesloten bij de NPMB, die ook partij is bij de cao-onderhandelingen. De VvPN is een vakvereniging die met circa 185 leden een groot deel van de pianostemmers en -technici van Nederland en een aantal uit België vertegenwoordigt. De twee verenigingen hebben verschillende belangen. Het verkoopbedrijf en de pianodistributeur zijn bijvoorbeeld gebaat bij een snelle vervanging en afschrijving van het instrument. Reparatiebedrijven daarentegen houden het instrument het liefst zo lang mogelijk intact. Toch worden er veel gemeenschappelijke belangen onderkend en is er een hechte samenwerking op een aantal terreinen zoals:

- Het EVC-traject (EVC staat voor 'Erkennen van Verworven Competenties') voor de pianotechniek, dat leidt tot branchecertificaten en het schooldiploma.
- 'Lets play piano': een initiatief bedoelt om het pianospelen te stimuleren en de consument beter voor te lichten over het instrument en zijn mogelijkheden.
- 'Zaak in balans': de ontwikkeling van een digitaal hulpmiddel op het internet, dat het ondernemerschap stimuleert en ondersteunt.
- 'De branchecode': branchespecifieke instrumenten, waarin op papier en online een overzicht wordt gegeven van wet- en regelgeving, normen voor veilig en gezond werken en handvatten om ondernemerschap en bedrijfsvoering te verbeteren

- De SFOOP (Stichting Fonds Opleiding en Ontwikkeling Pianotechnische bedrijven):
Vertegenwoordigers van beide brancheverenigingen vormen samen de commissie Pianotechniek van het Hoofdbedrijfschap Ambachten (HBA), die advies geeft over de besteding van de door de branche opgebrachte financiële middelen. Uit de door de brancheverenigingen geïnitieerde extra bestemmingsheffing wordt ook de opleiding pianotechniek actief ondersteund. Deze bijdrage maakt het mogelijk om de opleiding te voorzien van onder andere nieuwe instrumenten, stemcabines, oefenmateriaal en gereedschappen. Om ervoor te zorgen dat deze middelen voor de branche beschikbaar blijven, worden ze beheerd door deze door de verenigingen opgerichte stichting.

Arbeidsmarktsituatie

Werkgelegenheid

Als de arbeidsmarkt wordt gedefinieerd op basis van betaalde arbeid uit dienstverband dan is de arbeidsmarkt voor deze branche klein. Door lagere omzetten en hogere risico's zullen steeds minder arbeidsplaatsen beschikbaar komen, waardoor meer technici/stemmers (ook nieuwkomers in de branche) min of meer gedwongen worden om zelfstandig te gaan ondernemen. Er is een klein aantal vacatures, vooral voor pianostemmers of -technici. In de toekomst zal dat waarschijnlijk wel meer worden om de vergrijzing van de branche en daarmee de uitstroom van medewerkers te kunnen opvangen.

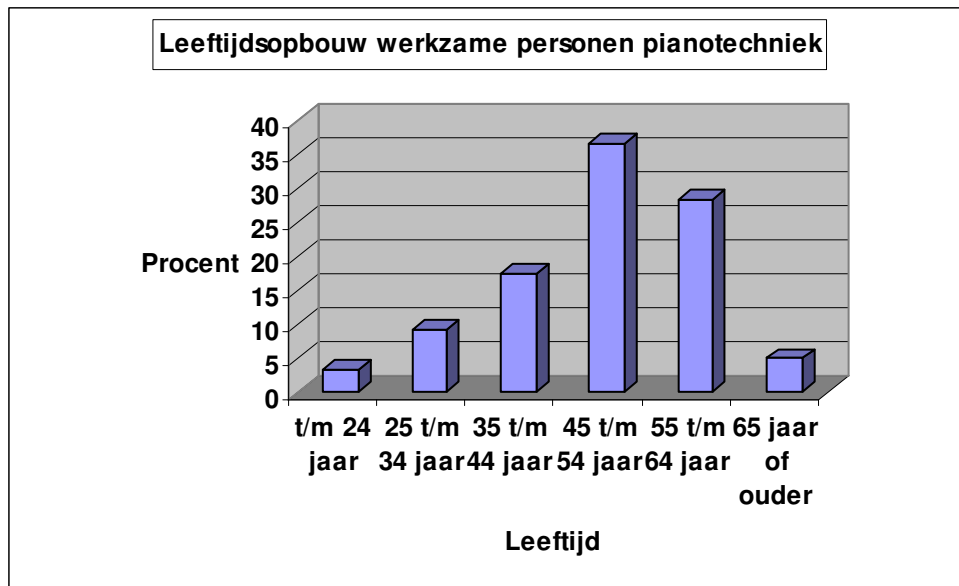
Echter: ook al nemen de omzetten in de verkoop van nieuwe en gebruikte instrumenten af, er is voldoende werk in het stemmen, onderhoud en reparatie van instrumenten.

In de toekomst zal het steeds belangrijker worden voor technici/stemmers om zich in de markt te onderscheiden door een hoog kennis- en vaardigheidsniveau en door ondernemerschap.

Vergrijzing

Ongeveer 70% van de werkzame personen in de pianotechniek is ouder dan 45 jaar. Dit betekent dat er de komende jaren een grotere uitstroom van werkzame personen zal plaats vinden. De toekomstige vraag naar arbeidskrachten in de branche zal naar verwachting niet enorm stijgen. Daarom zullen nieuwe mensen niet worden aangetrokken om groei mogelijk te maken maar om degenen te vervangen die met pensioen gaan.

Figuur 3

Bron: EIM, 2009

Onderwijsinformatie

Eén landelijke opleiding

De opleiding pianotechniek is een kleine, specifieke opleiding die open staat voor een beperkt aantal leerlingen. De uitstroom vanuit de school voorziet in de opvolging van uittredende collega's.

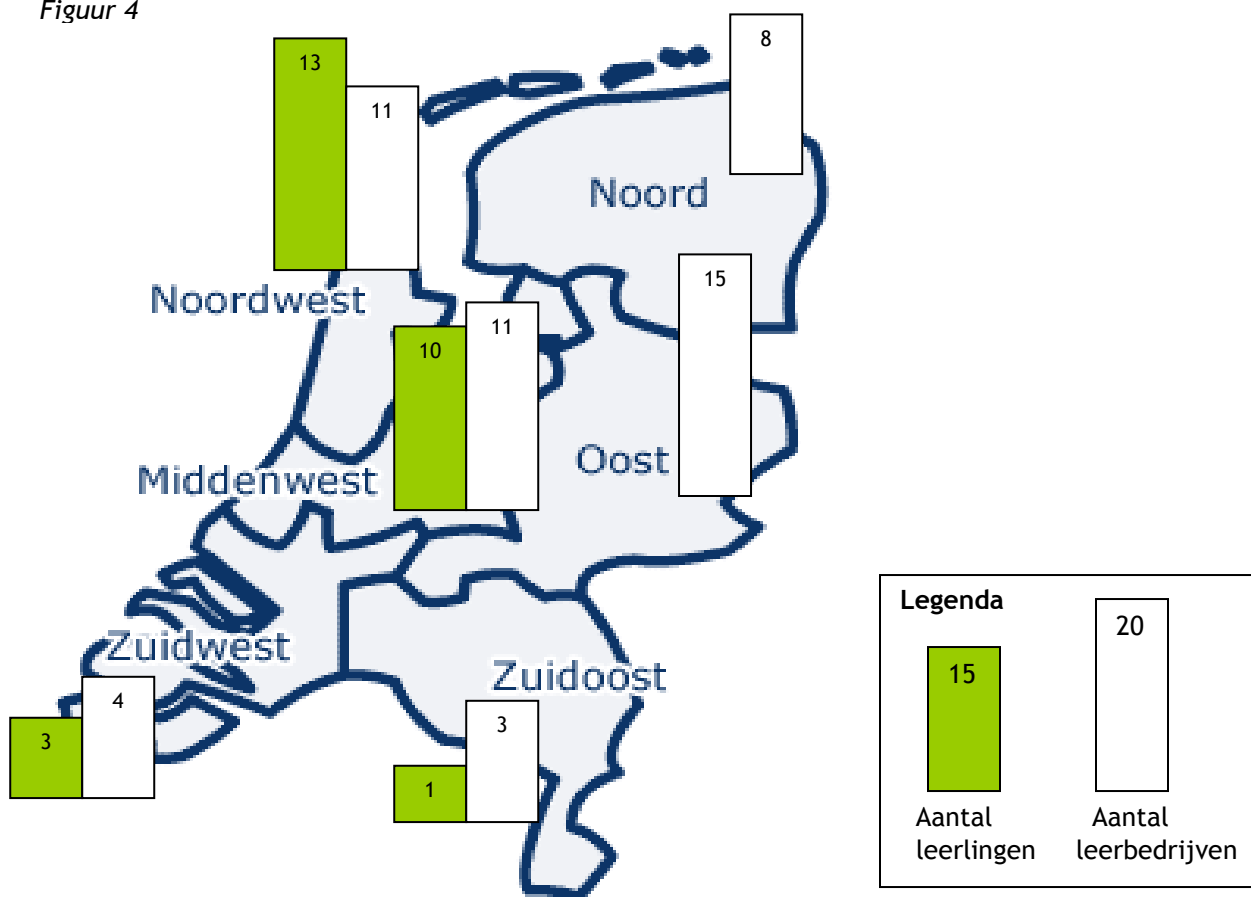
Pianotechniek is een onderdeel van het Hout- & Meubileringscollege (HMC), mbo-vakschool voor hout, meubel en interieur te Amsterdam, en wordt actief ondersteund vanuit de branche en het kenniscentrum SVGB. Hierdoor, maar zeker door de grote inzet en betrokkenheid van de school is er een opleiding ontstaan die zeer goed geoutilleerd is en als voorbeeld dient voor andere Europese scholen.

Door recente uitbreiding van het docententeam met extra vakspecialisten wordt er een nog grotere opleidingskwaliteit aangeboden, die zeker ook van belang is voor scholing van mensen die al in de branche werkzaam zijn.

Overzicht leerlingen/leerbedrijven

In onderstaand schema ziet u een overzicht van het aantal leerlingen en het aantal leerbedrijven, weergegeven per CWI-regio.

Figuur 4

Bron: SVGB, 2009

Er zijn momenteel voldoende pianotechnische bedrijven erkend als leerbedrijf. Veel leerlingen wonen in de buurt van de school in Amsterdam. Wanneer er minder leerbedrijven dan leerlingen zijn in een regio, is dat op drie manieren ondervangen. Ten eerste hebben sommige leerbedrijven meerdere

leerplaatsen. Ten tweede kunnen veel leerlingen in aangrenzende regio's terecht. Ten derde volgen niet alle leerlingen hun beroepspraktijkvorming in de regio waarin ze wonen. Meestal blijven leerlingen gedurende hun gehele stage bij één bedrijf. Op dit moment wordt onderzocht of het mogelijk is leerlingen te laten rouleren bij meerdere bedrijven om daardoor kennis te maken met verschillende bedrijfsculturen en specialismen. Daarbij kan ook gedacht worden aan samenwerkingsverbanden van kleinere bedrijven waarvoor een volledige stageperiode niet haalbaar is maar een beperkte korte wel. In de bijlage aan het eind van dit hoofdstuk staat een overzicht met het aantal leerbedrijven pianotechniek.

Kenmerken leerlingenpopulatie

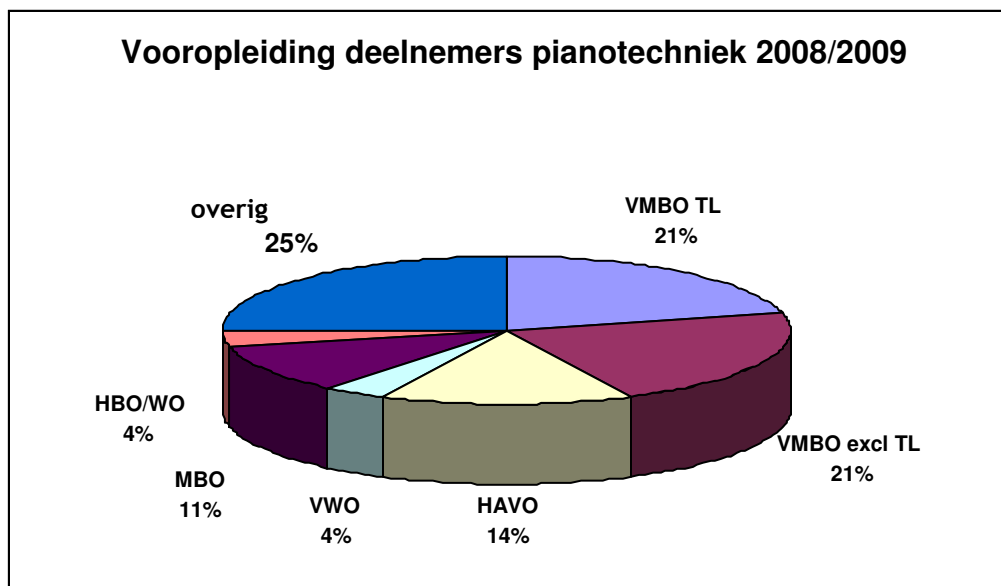
In overleg met de branche is er besloten om de bbl-variant niet meer uit te voeren: een vermenging van bol en bbl zoals de praktijk was, bleek niet meer mogelijk. Dat had verschillende oorzaken: voor een deel ligt het in het kwalificatiedossier, voor een deel in het profiel van de instromers en voor een deel zijn er organisatorische redenen. Ook is besloten dat de opleiding omgezet wordt naar een niveau 3 opleiding met twee uitstroomdifferentiaties: pianotechnicus (3 jaar) en pianotechnicus/ondernemer (3,5 jaar). Het tot dan toe facultatieve derde jaar is een integraal onderdeel van de opleiding geworden.

In 2008 hebben de laatste 5 bbl-leerlingen examen gedaan waarvan er 4 zijn geslaagd. Tweedejaars leerlingen hebben een overgangstentamen gedaan en vervolgen hun studie in het derde jaar, dat voor het eerst in de bol-vorm wordt aangeboden.

Zowel in het schooljaar 2007-2008 als 2008-2009 volgden 28 leerlingen de opleiding pianotechniek. Het zijn voornamelijk mannen, de man-vrouwverhouding is 86-14%.

De vooropleidingen van de leerlingen pianotechniek zijn zeer divers (figuur 5). Ten opzichte van voorgaande schooljaren zien we een toename van het aandeel deelnemers met een vmbo-opleiding. Opvallend is dat relatief veel leerlingen havo of een hogere vooropleiding (22 %) hebben.

Figuur 5

Bron: CFI, 2009

Tabel 1 Gediplomeerde uitstroom opleiding pianotechniek

	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009
Niveau 2	-	-	-	10	8	-
Niveau 3	-	-	-	6	5	5
Totaal	10	16	7	16	13	5

Bron: HMC, 2009 en CFI, 2009

Voorbeeldig competentiegericht onderwijs

Het schoolproject waarbij basisscholen worden gestimuleerd om meer met piano's en muziek te doen is zeer succesvol gebleken. Hierbij worden de scholen door studenten benaderd met de vraag of zij de piano kunnen reviseren tegen materiaalkosten. Op deze scholen is meestal geen geld om de instrumenten goed te kunnen onderhouden. Deze opdracht aan studenten, waarbij diverse competenties aan bod komen, past heel goed in het competentiegerichte onderwijs. Voordeel is dat het instrument weer wordt gebruikt en dat de basisschoolleerlingen meer over het instrument en het vak kunnen leren door de presentaties van de studenten.

In 2009 worden er in samenwerking met brancheverenigingen plannen opgesteld om de leerlingen ook in de toekomst van voldoende 'werkelijk' oefenmateriaal te voorzien.

EVC en certificering

In de tweede helft van 2009 is het EVC-traject voor de pianotechniek gelanceerd. Dit samenwerkingsproject van de brancheverenigingen, HMC, HBA en SVGB heeft geresulteerd in een procedure die leidt tot branche-erkende certificaten of het schooldiploma Pianotechnicus. Via EVC (Erkennen van Verworven Competenties) worden bestaande vakkwaliteiten in kaart gebracht en gespiegeld aan de kwalificaties van de opleiding. Er kunnen bijscholingsprogramma's worden gevolgd, zodat het traject uiteindelijk gehonoreerd kan worden met een officieel diploma. Het ideaalbeeld is dat de eisen die bij het EVC-traject gesteld worden overeenkomen met de kwaliteitseisen die door andere instituten in Europa worden gesteld. Leidend daarbij zijn de vakschool in Duitsland en Europiano, een vereniging waar de VvPN en 15 zusterorganisaties in Europa deel van uitmaken. Vanuit Europiano zijn er stappen gezet om in samenwerking met de opleidingen een certificering te ontwikkelen. De pianotechnici worden daarbij op verschillende niveaus geëxamineerd en gecertificeerd. Nadeel is dat deze certificaten geen officiële status hebben buiten Europiano. Het streven is om te komen tot een diploma dat voldoet aan de eisen van Europiano en de andere Europese scholen.

Europese school voor muziekinstrumentenbouw

De eerste resultaten zijn zichtbaar in de samenwerking tussen SVGB, HMC en de Oscar-Walcker-Schule, de belangrijkste school op het gebied van muziekinstrumentenbouw in Duitsland. Ondanks dat de subsidieaanvraag in het kader van het Europese Leonardo mobiliteitsproject in Duitsland niet werd gehonoreerd, is het project toch doorgegaan. Er zijn wederzijdse bezoeken op de scholen geweest van docenten en vertegenwoordigers om schoolprogramma's te vergelijken, waarbij naar mogelijkheden werd gezocht om samen te werken. Resultaten zijn afspraken over uitwisseling van schoolprogramma's en studenten. Het gaat hier vooral ook om ervaringen op te doen in de verbetering van de aansluiting met de Meister-opleiding in Duitsland. De Oscar-Walcker-Schule zoekt het vooral in verbetering van de praktisch vaardigheden, zoals op het gebied van vleugelafregeling.

Bovenstaande is de eerste stap om te komen tot een Europese vakschool: de uitwisseling van leraren en vergelijking van methoden en programma's van de diverse scholen in Europa. De ervaringen van de pianotechniekopleiding worden gebruikt als basis voor het tot stand komen van de Europese school voor muziekinstrumentenbouw. Bedoeling is hiermee de studenten een hogere Europese opleidingskwaliteit te bieden en daarbij de bestaande instellingen en verenigingen te versterken. Bovendien biedt dit project kansen om te komen tot een gezamenlijke Europese standaard.

Bijlagen hoofdstuk pianotechniek

Tabel 1 Leerlingaantallen Pianotechniek schooljaar 2008/2009 uitgesplitst naar CWI district

	Niveau 3
Midden-West	10
Noord	0
Noord-West	13
Oost	0
Zuid-Oost	1
Zuid-West	3
Totaal	28
waarvan	0 BBL 28 BOL

Bron: CFI, 2009

Tabel 2 Leerlingaantallen Pianotechniek 2003-2008

Jaar	Aantal leerlingen
2003	25
2004	30
2005	28
2006	26
2007	28
2008	28

Bron: CFI, 2003-2009

Tabel 3 Leerbedrijfaantallen Pianotechniek schooljaar 2008/2009 uitgesplitst naar CWI-district

	Aantal
Midden-West	11
Noord	8
Noord-West	11
Oost	15
Zuid-Oost	3
Zuid-West	4
Totaal	52

Bron: SVGB, 2008

Tabel 4 Leerbedrijfaantallen Pianotechniek, 2002-2008

Jaar	Aantal leerbedrijven
2002	48
2003	48
2004	49
2005	56
2006	56
2007	57
2008	52

Bron: SVGB, 2002-2008

Bronverwijzingen

Rapporten

- EIM (2009). *Structuuronderzoek Pianotechnische bedrijven 2009*. EIM, Zoetermeer.
- HBA (2008). *Aan de slag in het ambacht*. Beknopt jaarverslag 2007. HBA, Zoetermeer.

Internetsites

- www.cbs.nl, in- en uitvoer van goederen, 6-9-2008